

فعالیت‌های ترویجی بنیاد خاور نزدیک در ایران

آرش نجاتیان

● چکیده

بنیاد خاور نزدیک از جمله مؤسسات آمریکایی بوده است که در دنیا به فعالیتهای عمرانی اشتغال داشته است. هدف این فعالیتهای توسعه نفوذ آمریکا در میان کشورهای درحال توسعه بوده است. ولی، در هر صورت این بنیاد در کشورهای مذکور منشاء اثرات مفیدی نیز بوده است که مطالعه آنها خالی از فایده نیست.

تاریخچه فعالیتهای این بنیاد در ایران به سالهای ۱۳۲۵ هجری شمسی برمیگردد که هیأت وزیران، رسماً از این بنیاد دعوت به همکاری نمود. ولی به علت وقوع جنگ جهانی دوم، شروع این فعالیتهای بعد از جنگ موکول شد. این بنیاد بعد از ورود به ایران فعالیتهای خود را در منطقه ورامین متمرکز کرد و در همین منطقه است که، اولین فعالیتهای ترویجی شروع می‌شود که در دو گروه تقسیم می‌شوند:

۱- انتقال اطلاعات

۲- سازماندهی کشاورزان در قالب تعاونی و عمران اجتماعی

با این دید می‌توان روش بکار رفته را یک ترویج چند منظوره Molty Purpose دانست که در ابتدا با رهیافت Training and Visiting همراه بوده، ولی با توسعه نهضت تعاونی به امداد اجتماعی (Social Facilitating) میل کرده است.

این بنیاد، برای رسانیدن سخت افزارهای مناسب تکنولوژیهای جدید، از تعاونیهای روسنایی کمک می‌گرفته است که خود این امر، باعث کمک به قویتر شدن روح همیاری در میان کشاورزان می‌شده است.

● مقدمه

ساخت گذشته و مسیر تحولات هر علمی در پیشرفت و سیاست‌گذاریهای علمی آن، نقش عمده‌ای دارد که باید، مورد توجه اساتید و صاحب نظران علوم قرار گیرد. ترویج و آموزش کشاورزی نیز، از این قاعده مستثنی نیست. لذا، برای پیدا کردن مسیر و جایگاه خود، در بین سایر علوم وابسته به کشاورزی، باید از روند تاریخی خویش در بستر زمان، آگاهیهای لازم را کسب نماید. از سوی دیگر، شناخت مسائل و مشکلات گذشتگان و بررسی راه‌حلهای ایشان، ما را برای مقابله با سختیهای پیش‌رویمان مجهز تر و کارآزموده تر خواهد نمود.

بنیاد خاور نزدیک Near East Foundation یکی از نخستین موسساتی است، که در ایران شروع به انجام فعالیتهای ترویجی نموده است. این فعالیتهای تا اواخر سالهای ۱۳۳۰ ادامه داشت؛ در حقیقت، زمینه‌سازیهایی بوده است برای توسعه نفوذ آمریکا در میان کشورهای در حال توسعه، نظیر: ایران - که البته با پیروزی انقلاب اسلامی با

شکست مواجه شده - به دنبال این بنیاد، نهادهای دیگری از جمله، اصل ۴ ترومن و سپاه صلح نیز، وارد ایران شد که البته همه در راستای همان اهداف اولیه بوده است، با این حال، نباید منکر کمکهای این سازمانها شد. در هر صورت، مطالعه و تعمق در روشها و فعالیتهای انجام شده توسط این سازمانها، می‌تواند کمک خوبی برای توسعه کشاورزی کشور اسلامیمان باشد. تا با کمک نیروهای مردمی و ایجاد یک ترویج مناسب، در جهت خودکفایی غذایی و حتی صادرات محصولات کشاورزی، گامهای بلندی برداریم. چرا که، ملتی که دست خود را برای غذا دراز کند، هیچ‌گاه واقعا، استقلال خود را تضمین نخواهد کرد.

در این راستا، سعی نگارنده بر این پایه استوار است، که فعالیتهای بنیاد خاور نزدیک را در ایران، که اکثراً در منطقه ورامین متمرکز بوده است، به رشته تحریر در بیاورد. برای این منظور، ابتدا تاریخچه تأسیس و روشهای آن را در کشورهای در حال توسعه بررسی می‌کنیم و سپس به بررسی حرکت‌های آن در ایران خواهیم پرداخت. امید آن که مقبول درگاه حق قرار گیرد.

● تاریخچه تأسیس

در سال ۱۹۱۵ میلادی در شهر نیویورک ایالات متحده آمریکا، موسسه خیریه‌ای به نام موسسه امدادی خاور نزدیک بایه‌گذاری شد. هدف این

مؤسسه، کمک به کشورهای آسیب دیده از جنگ جهانی اول، در منطقه خاور نزدیک و خاور میانه بود.^۲ در نتیجه جنگ اول جهانی، عده فراوانی از خانواده‌ها در کشورهای مذکور بی‌خانمان و آواره شده بودند که در میان آنها، خانواده‌های ارمنی بسیاری وجود داشت. مؤسسه، علاوه بر کمک‌هایی که به این خانواده‌های جنگ زده می‌کرد، امر تعلیم فرزندان آنها را نیز به عهده گرفته بود و به کودکان تعلیمات حرفه‌ای می‌داد. به این ترتیب، برنامه کمک مستقیم جای خود را به کمک‌های غیرمستقیم، از قبیل: تعلیمات حرفه‌ای و کشاورزی داد. پس از مؤسسه امدادی خاور نزدیک، «بنیاد خاور نزدیک» برنامه‌های تعلیمات حرفه‌ای کشاورزی را بر عهده گرفت.

بنیاد خاور نزدیک، از نظر لیل ج. هیدن (ریس بخش ایران بنیاد خاور نزدیک از سال ۱۹۴۶ تا سپتامبر ۱۹۴۸) دارای سه اصل مهم و پذیرفته شده بوده است.^۳

- ۱- بنیاد، اساساً به مردمی کمک می‌کرد که آنها مایل به کمک و پذیرایی آن بودند.
- ۲- بنیاد، در هیچ کشوری شروع به کار نمی‌کرده، مگر آن کشور به طور اختصاصی از بنیاد تقاضای کمک می‌کرده است.
- ۳- بنیاد، تاکید داشته است که کشور ذی‌نفع در اداره برنامه، مشارکت داشته باشد.

● بنیاد خاور نزدیک در کشورهای در حال توسعه

در دهه ۱۹۲۰، کمیته بررسی بنیاد، پیشنهاد کرد که کلیه برنامه‌های این بنیاد به صورت آزمایشی انجام شوند، تا پس از آن که مدتی مورد عمل و آزمایش قرار گرفت، در صورت مثبت بودن نتایج آن، به عنوان قسمتی از برنامه دولت میزبان اجرا شوند.

این طرحها، عموماً سه مرحله زیر را طی می‌کردند:

- ۱- مرحله تحقیقی: در این مرحله اوضاع و امکانات محلی با شرایط لازم جهت اجرای طرح، دقیقاً مورد مطالعه قرار می‌گرفت.
- ۲- مرحله نمایشی: که در آن اصول و روش کار و جوانب مختلف آن به روشهای دقیق، مورد عمل و نمایش قرار می‌گرفت.

۳- مرحله جای دادن و ادغام طرح، در برنامه‌های عمرانی دولت میزبان.^۴

با توجه به مطالب فوق، روشن می‌شود که هدف نهایی برنامه‌های بنیاد خاور نزدیک، ادغام و گنجاندن طرحها در برنامه‌های دولت میزبان بوده است. در راستای این هدف، بنیاد تعدادی از افراد مستعد را انتخاب می‌کرده و آنها را برای قبول مسئولیت اجرای طرحها، به هنگام تحویل و ادغام آن با برنامه‌های عمرانی دولتها تعلیم می‌داده است.

بنیاد برای جایگزین کردن این طرحها در برنامه کلی عمران کشورهای در حال توسعه، عموماً از روشهای ذیل استفاده می‌کرده است.

الف - تهیه طرح ادغام: تهیه این برنامه مستلزم پژوهش و دقت فراوان بوده است.

ب - تهیه و تنظیم شرایط کامل، برای تحویل دادن طرحهای نمونه به دولت میزبان و تعیین روشهای همکاری جهت ادامه برنامه تا مرحله ادغام آن در برنامه کلی.

ج - انتصاب کارمندان و کارشناسانی که در جریان ادامه طرحها تعلیم یافته‌اند برای ادامه برنامه در مرحله ادغام و استفاده از مهارتهایی که تاکنون کسب کرده‌اند.

د - عضویت در هیاتها: کارشناسان بنیاد در موارد لازم، در هیاتهای سرپرستی طرحها شرکت می‌کردند.

● تاریخچه بنیاد در ایران

در ۲۴ فوریه ۱۹۴۴ (۱۳۲۵) هیأت وزیران تصویب نامه‌ای را به شماره ۲۰۹۲ به تصویب رساند، که در آن دولت ایران به طور رسمی، از بنیاد خاور نزدیک یک برنامه توسعه روستایی را در ایران تقاضا کرد. اما به دلیل مشکلات حاصل در طی جنگ دوم جهانی، این درخواست تا خاتمه ۱۹۴۵ به تأخیر افتاد. در این سال، بنیاد خاور نزدیک، سعه‌ای در ایران تأسیس کرد و طبق برنامه‌ای که به تصویب دولت وقت رسید، در منطقه ورامین شروع به فعالیتهایی در جهت عمران کشاورزی نمود. مرکز این فعالیتهای روستایی دامازن بوده است. علت انتخاب این منطقه برای شروع عملیات، این بود که فاصله حدان زیادی تا پایتخت نداشته است، ولی در ضمن کشاورزی، آن

منطقه توسعه نیافته بوده و مردم دارای سطح زندگی بالایی نبوده‌اند. برنامه‌های توسعه روستایی بنیاد در این منطقه، شامل قسمتهای زیر بوده است:

- ۱- احداث مزارع نمونه.
- ۲- تأسیس کلاسهای شبانه برای سالمندان.
- ۳- تأسیس برنامه ترویج کشاورزی.
- ۴- اجرای برنامه‌های بهداشت در روستا.
- ۵- تشکیل شرکتهای تعاونی روستایی.
- ۶- ایجاد مرغداری نمونه.
- ۷- تهیه آب آشامیدنی.
- ۸- تأسیس مرکز آموزش کشاورزی.
- ۹- تأسیس آموزشگاه بهداشت.
- ۱۰- اجرای برنامه‌های خانه‌داری و تدبیر منزل.
- ۱۱- تأسیس مدرسه تربیت معلم روستایی.

دختران

۱۲- اجرای برنامه‌های ساختمان روستایی
هر یک از فعالیتهای فوق، دارای سازمان‌دهی خاصی بوده است که اشاره به آنها، هر چند به طور خلاصه، در حوصله این مجموعه نیست، ولی، می‌توان با بررسی فعالیتهای ترویجی که این بنیاد انجام داده است به بررسی این اقدامات پرداخت.

فعالیتهای بنیاد در زمینه ترویج کشاورزی در این مناطق را، می‌توان به دو قسمت عمده تقسیم کرد:

- ۱- انتقال تکنولوژی
- ۲- سازماندهی کشاورزان در قالب تعاونیها و رسانیدن نهاده‌های لازم.

۱- انتقال تکنولوژی

برای انتقال تکنولوژی، بنیاد در ابتدا شروع به تأسیس مزارع نمونه کرد که در آنها، انواع مختلف بذر، سبزیها و نباتات زراعی کاشته می‌شد و در معرض دید کشاورزان قرار می‌گرفت. در این مزارع هدجین، آزمایشهای مربوط به انواع بذر، تاریخ کشت و تاریخ مراقبت و برداشت محصول نیز انجام می‌شد.

در زمینه ترویج مکانیزاسیون مساعده‌های بنیاد خاور نزدیک، شامل قسمتهای زیر بود:

- ۱- اجرای دوره‌های کوتاه مدت، معامات: قسمت ابتدایی زراعی بنیاد شروع به دعوت رانندگان کت... رانندگان، مکانیسیتهای و تعمیرکاران

ماشین‌آلات کشاورزی، برای کار کردن در مناطق روستایی نمود. البته، در این موارد از کمکهای مؤسسات فروشنده ماشین‌آلات نیز بی‌بهره نبوده است. کشاورزانی که شروع به استفاده از این ماشین‌آلات نمودند، دارای افزایش تولیدی بین ۳۰ تا ۱۰۰ درصد شدند.

از جمله وسایلی که مورد آموزش قرار گرفتند، به شرح زیر بودند:

الف - تراکتور زنجیری برای شخم عمیق و نهرکشی.

ب - گاواهن دیسکی برای شخم عمیق و زمینهای چمنزار.

ج - دیسک معمولی برای بذر کاری و خرمکوبی.

با پیشرفت مکانیزاسیون کشاورزی، از این پس، کشاورزان محصولات خود را با کامیون به مراکز فروش می‌فرستادند و همچنین، برای کشیدن آب از چاه، گرداندن آسیاب، خرد کردن علوفه و غیره شروع به استفاده از ماشین‌آلات نمودند. در طی این دوره‌های کوتاه مدت حدوداً به ۹۰ نفر، آموزشهای لازم داده شد.

۲ - دادن کمکهای فنی

۳ - تهیه مراکز تعمیراتی و کارگاه در محل.

۴ - دادن نمایش برای ارائه طرز استفاده از ماشینهای مختلف.

۵ - دادن تعلیمات فنی در مورد ماشینهای کشاورزی به دهیاران و مأموران ترویج.

۶ - اعزام مکانیک برای سرکشی به تراکتورهایی که در منطقه مشغول به کار بوده‌اند و راهنمایی به رانندگان آنها.

۷ - نمایش فیلمهای مربوط به طرز استفاده از ماشینها

۸ - استفاده از همکاری نمایندگان فروش ماشین‌آلات کشاورزی، برای اجرای نمایشهای مربوط به طرز استفاده از ماشینهای مذکور.

۹ - سنجش و آزمایش قابلیت استفاده از ماشینهای نوین کشاورزی.

برنامه‌های عمران روستایی و توسعه کشاورزی تا حد زیادی بر عهده مروجین کشاورزی بوده است. این افراد، روستا زادگانی بودند که اطلاعات فنی لازم را از کارشناسان مربوط دریافت می‌کردند و در اختیار

● بنیاد خاور نزدیک از جمله مؤسسات آمریکایی بوده است که در دنیا به فعالیتهای عمرانی اشتغال داشته است. هدف این فعالیتهای توسعه نفوذ آمریکا در میان کشورهای درحال توسعه بوده است. ولی، در هر صورت این بنیاد در کشورهای مذکور منشاء اثرات مفیدی نیز بوده است که مطالعه آنها خالی از فایده نیست.

● برنامه‌های عمران روستایی و توسعه کشاورزی تا حد زیادی بر عهده مروجین کشاورزی بوده است. این افراد، روستا زادگانی بودند که اطلاعات فنی لازم را از کارشناسان مربوط دریافت می‌کردند و در اختیار روستاییان قرار می‌دادند. این افراد، در مرکز آموزش مامازن تعلیم می‌گرفتند و جمعاً حدود یازده سال درس خوانده بودند و نقش حلقه ارتباطی بین کارشناسان فنی و کشاورزان منطقه را داشتند.

● اولین شرکت تعاونی روستایی به نام «شرکت تعاونی ورامین» در سال ۱۹۵۳ تشکیل شد. اعضای این شرکت در حدود ۶۰۰ نفر بودند، که در ۱۳ قریه زندگی می‌کردند. این کشاورزان، افرادی بودند که اکثراً بر روی زمینهای سلطنتی تقسیم شده، فعالیت داشتند. در زمینه مسائل فنی و مالی لازم، بنیاد و کارشناسان اصل ۴ و بانک عمران، این شرکت تعاونی را هدایت می‌کردند. البته بعد از مدتی، تمام این فعالیتهای بر عهده بنیاد گذاشته شد.

روستاییان قرار می‌دادند. این افراد، در مرکز آموزش مامازن تعلیم می‌گرفتند و جمعاً حدود یازده سال درس خوانده بودند و نقش حلقه ارتباطی بین کارشناسان فنی و کشاورزان منطقه را داشتند. مروجین برای رفتن به دهات و سرکشی به افراد تحت سرپرستی خود از دوجرخه استفاده می‌کردند. هریک از این افراد، ۴ یا ۵ ده مشخص در حوزه فعالیت خود داشتند و هر هفته جلسه مشترکی بین خود و سرپرستان در مامازن تشکیل می‌دادند. در این جلسات موضوعات و مشکلات خود را مطرح و آنها را بررسی می‌کردند. این روش می‌بایست چیزی شبیه به رهیافت (Training and Visiting) بوده باشد که بعداً توسط بانک جهانی ارائه شد. این برنامه‌ها از سال ۱۹۵۲ شروع شد. در آغاز عده مروجین کشاورزی در حدود ۱۲ نفر بود که حوزه فعالیت آنها را ۵۵ روستا تشکیل می‌داد. این مروجین، سهم بسزایی در بالا بردن مقدار محصول کشاورزان و بهبود زندگی آنها داشته‌اند. تا سال ۱۹۵۹، به گفته دلمر دولی، حداقل ۴۰۰ نفر از این مروجین در مامازن تعلیم دیده بودند. فعالیتهای این مروجین، عمدتاً این اهداف را دنبال می‌کرده است:

۱ - ایجاد باغچه‌های سبزیکاری در منازل

۲ - آموزش روشهای نوین کشاورزی، از قبیل:

سمپاشی گندم و محصولات صیفی

۳ - بخش کردن تخم مرغ مرغوب برای

جوجه کشی و توزیع بذر مناسب بین کشاورزان.

۴ - انتخاب دامهای مرغوب، سمپاشی اصطبلها و

آموزش تلقیح مصنوعی

۵ - کمک و راهنمایی کشاورزان در تشکیل

شرکتهای تعاونی روستایی و بیان نهضت تعاونی برای

کشاورزان

۶ - ترویج بهداشت.

۷ - کمک و راهنمایی کشاورزان برای تشکیل و

اجرای طرحهای خودیاری از قبیل ساختن راه، پل،

مسجد، حمام و غیره.

۸ - راهنمایی کشاورزان برای مشاهده فیلمهای

فنی.

۹ - تشکیل و تعلیم کلاسهای اکابر (سوادآموزی).

از دیگر برنامه‌های آموزشی و ترویجی این بنیاد،

می‌توان به این موارد اشاره کرد:

- تأسیس آموزشگاه بهداشت: در قریه پلشت، آموزشگاهی برای تربیت کارشناسان بهداشتی تأسیس شد. در این آموزشگاه، رشته‌های مختلف بهداشت تدریس می‌شد. افراد فارغ‌التحصیل از این مرکز به استخدام وزارت بهداشتی در می‌آمدند و مأمور خدمت در مناطق روستایی می‌شدند.

- اجرای برنامه‌های خانه‌داری: بنیاد خاور نزدیک برای تعلیم زنان روستایی در امور مختلف مربوط به خود، از قبیل: آشپزی، خانه‌داری، بچه‌داری، بهداشت خانواده و... کلاس‌هایی را دایر می‌کرد که در آنها سواد خواندن و نوشتن نیز آموزش داده می‌شد.

- تأسیس آموزشگاه تربیت معلم روستایی دختران: اولین آموزشگاه تربیت معلم دختران در منطقه ورامین، در ده قلعه‌نو ایجاد شد. در این آموزشگاه به دختران روستایی که دارای مدرک ۶ ابتدایی بودند، به مدت ۲ سال آموزش‌های لازم داده می‌شد. این دختران، بعداً به صورت معلم در مناطق روستایی دیگر، شروع به کار می‌کردند.

۲ - سازماندهی کشاورزان و رسانیدن نهاده‌های لازم^۶

بنیاد، یک سری آموزش‌هایی در زمینه ایجاد تعاونی و تقویت حس خودیاری و همیاری در میان روستاییان شروع کرد. در این مورد، در قدم اول، روستاییان شرکتهای تعاونی مصرف را تأسیس کردند و انواع موارد مصرفی خود را از فروشگاه خریداری و تهیه می‌کردند. این شرکتهای، به وسیله هیأت مدیره‌ای که کشاورزان در یک مجمع عمومی انتخاب می‌کردند، اداره می‌شد. در این مجمع، اساسنامه شرکت نیز به تصویب می‌رسید و درکنار این، بازرسان شرکت نیز انتخاب می‌شدند.

بعد از شرکت تعاونی مصرف، روستاییان شرکتهای تعاونی ماشین‌آلات و فروش محصول را نیز، بوجود آوردند که کشاورزان با خرید سهام، عضو این شرکتهای می‌شدند. بنیاد، برای رسانیدن تجهیزات، مواد و سخت افزارهای لازم به کشاورزان، از این تعاونی استفاده می‌کرد.

اولین شرکت تعاونی روستایی به نام «شرکت تعاونی ورامین» در سال ۱۹۵۳ تشکیل شد. اعضای

این شرکت در حدود ۶۰۰ نفر بودند، که در ۱۳ قریه زندگی می‌کردند. این کشاورزان، افرادی بودند که اکثراً بر روی زمینهای سلطنتی تقسیم شده، فعالیت داشتند. در زمینه مسائل فنی و مالی لازم، بنیاد و کارشناسان اصل ۴ و بانک عمران، این شرکت تعاونی را هدایت می‌کردند. البته بعد از مدتی، تمام این فعالیتها بر عهده بنیاد گذاشته شد.

دو شرکت تعاونی دیگر که در منطقه ورامین تأسیس شدند، عبارتند از:

۱ - شرکت تعاونی جاجرود که در سال ۱۹۵۴ برای کشاورزان مامازن و پلشت و قرای اطراف تشکیل شد. مساعدهتهای فنی به این شرکت را نیز بنیاد بر عهده گرفت و مساعدهتهای مالی آن، توسط بنیاد فورد و بانک کشاورزی انجام می‌شد (این اعتبارات در حدود ۱۵۰ هزار دلار بوده است).

اعطای این اعتبارات در قالب طرح نظارت بر اعتبارات کشاورزی انجام شد. شرکتهای تعاونی این وامها را از طریق انجمنهایی به نام «انجمن اعتبارات محلی» که به وسیله خود کشاورزان تشکیل می‌شد به فرد فرد اعضای خود تحویل می‌دادند. تا سال ۱۹۵۹، تعداد ۳۲ عدد از این انجمنها تشکیل داده بودند.

۲ - شرکت تعاونی روستایی پیشوا: اکثر اعضای این شرکت، خرده مالکانی بودند که کار آنها عموماً تولید سبزیجات و تره‌بار بود.

این سه شرکت تعاونی، بعدها یک اتحادیه به نام «اتحادیه تعاونی البرز» بین خود به وجود آوردند. با این کار، توانستند در هزینه‌های بسیاری صرفه‌جویی کنند. با موفقیت این اتحادیه، شرکت تعاونی دیگری به نام خائلق به اتحادیه پیوست. این اتحادیه، علاوه بر خدماتی که در مورد تهیه زمین، سمپاشی محصولات، فروش فرآورده‌های کشاورزی و تأمین اعتبارات لازم و سایر خدمات برای کشاورزان انجام می‌داد، عده‌ای کارآموز هم در قسمتهای حسابداری، دفترداری، ماشین‌آلات و غیره با همکاری بعضی از طرحهای اصل ۴ برای خدمت در سایر شرکتهای تعاونی کشور تحت تعلیم قرار دادند.

این شرکتهای تعاونی هر یک دارای شعبه‌ای بودند به نام ماشین‌آلات که خدماتی از قبیل شخم‌زدن، دیسک زدن، خرمنکوبی، نهرکشی، تسطیح

اراضی و غیره را برای اعضای خود انجام می‌داد. به این طریق، کشاورزان می‌توانستند، ماشین‌آلات گرانقیمت را از طریق تعاونی به خدمت بگیرند. این شرکتهای تعاونی توانستند، روح همکاری، همیاری و خودیاری را در نزد کشاورزان تقویت کنند. شرکتهای تعاونی فوق‌الذکر که در حدود ۲ هزار نفر عضو داشتند، توانستند سهم بسزایی در بالا بردن سطح زندگی مردم داشته باشند.

۳ - سایر فعالیتهای بنیاد

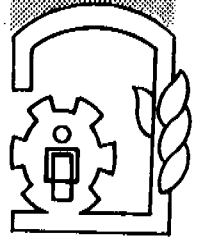
بنیاد در زمینه ساختمان و راه‌اندازی خانه‌های ارزان قیمت و بهداشتی در روستاها نیز فعالیتهایی داشته است. همچنین، در قالب طرحی، توانست روستاها را پاک‌سازی کند و توالت‌های بهداشتی در خانه‌ها ایجاد نماید. حیوانات اهلی را از نزدیکی محل زندگی انسانها دور و آنها را در محیطهای مناسب جای دهد.

علاوه بر اینها، توانست تعدادی از حیوانات اهلی با راندمان بهتر وارد کشور کند. بنیاد در منطقه ورامین در قالب این طرح، برای ترویج، استفاده از مرغهای با راندمان بهتر مرغهای محلی را می‌گرفت و در ازای آن، مرغهای نژاد لگهورن و همسایر را تحویل می‌داد. در مورد دامهای بزرگ نیز اقداماتی انجام شد. مثلاً در سال ۱۹۵۸، چهارصد گوسالهٔ دورگهٔ براون سویس و محلی در ورامین تولید شد، که می‌بایست در منطقه تکثیر می‌یافت.

البته همه معتقد نیستند که این اقدامات خیلی مفید بوده است مثلاً، آقای دکتر بهار در کتاب میراث‌خوار استعمار، پیدایش و شیوع بسیاری از بیماریهای دامی که قبلاً در بیان مناطق وجود نداشته است را به این اصلاحات مربوط می‌داند^۷ یا نویسندگان کتاب سیر تاریخ کشاورزی ایران، در این کتاب نوشته‌اند: این امر (جانشین کردن دامهای خارجی با دامهای محلی) باعث وابستگی بسیار زیاد کشور در مورد دان طیور و مرغ یک روزه شده و در کنار آن، تقریباً نسل طیور محلی به انقراض کشیده شده است.^۸

۴ - الگوها و روشهای به کار رفته توسط بنیاد خاور نزدیک برای ترویج

با توجه به مطالبی که ذکر شد، می‌توان روش به کار برده شده توسط بنیاد را، یک ترویج چند منظوره یا

تأسیس فرهنگ اسلامی

لزوم توجه بمنافع اقتصادی جنگل

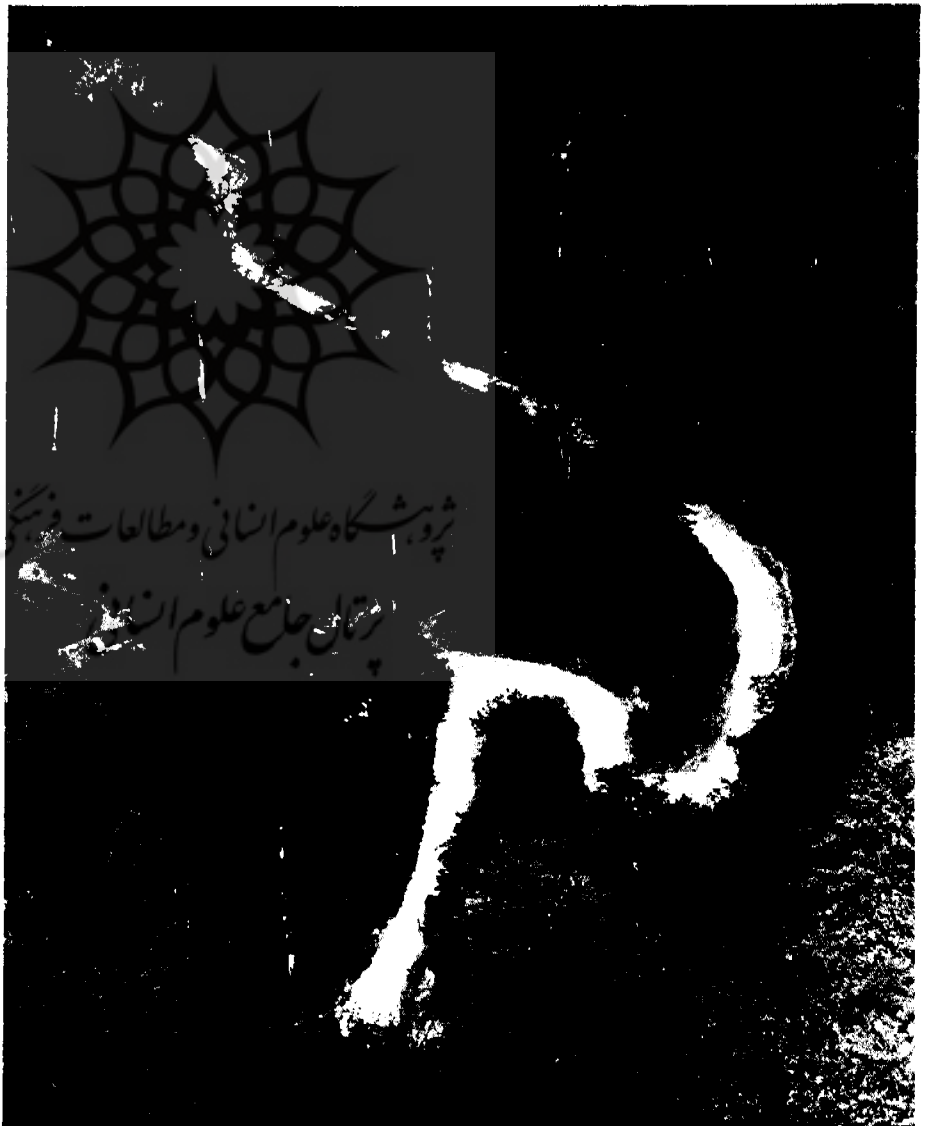
■ مقدمه

به گواه تاریخ، جنگل با تولید محصولات متنوع و منافع زیاد، نقش اساسی در تولید درآمد، برای کشورها ایفاء می‌نماید. تجارت چوب از گذشته دور شناخته شده است و قدمت آن، به چندین هزار سال می‌رسد. تولید مواد غذایی، دارویی، ادویجات، رزین، صمغ، موادپلاستیکی، مواد سوختنی، الوار و زیستگاه حیات وحش، از مزایای شناخته شده جنگل به شمار می‌رود. نشریات بسیاری به امر تحقیق و بررسی تاریخی تجارت چوب پرداخته و نمونه‌هایی را ارائه نموده‌اند، که حکایت از چندین هزار سال تجارت چوب دارد. در گذشته، در بسیاری موارد، بازرگانان و پیشه‌وران به دنبال محصولاتی همانند: رزین، روغن، ادویه و سایر محصولات جنگل نیز بوده‌اند.

در نیمه اول قرن بیستم، به توسعه جنگل به عنوان تنها منبع تولید چوب نظر می‌شد، و به سایر منافع جنگل، کمتر توجه می‌گردید. برای مثال، در اولین نشریه که توسط سازمان خواروبار کشاورزی جهانی (F.A.O)، تحت عنوان "Unasativa" که در ژوئن ۱۹۴۷ انتشار یافت، جنگل چنین تعریف شده است: "جنگل الزاماً یک واحد تولید چوب به شمار می‌رود که اصلاح و بررسی آن باید با توجه به ویژگی‌های تکنولوژیکی و تولیداتش به منظور بهره‌برداریهای صنعتی باشد.

متأسفانه این تعریف از جنگل، به بهره‌برداریهای بی‌رویه از جنگل و وارد شدن خسارت و حتی تخریب اکوسیستمهای جنگلی توسط ساکنین جنگل‌ها مخصوصاً در کشورهای توسعه نیافته منجر شد و در نتیجه، به سهم افرادی که در منافع حاصل از جنگل به غیر از مسأله تولید چوب توجه داشتند، لطمه و صدمه

- مصطفی بهبهانی
- بهنوش قاسمی

جبران ناپذیری وارد آمد. بعداً این نظریه در دهه ۱۹۶۰ میلادی دگرگون شد و این تعریف که جنگلها فقط برای تولید چوب ارزشمند هستند، منسوخ و چنین توصیف شد که، جنگل در منافع دایمی ملتها چه در سطح ملی چه منطقه‌ای، مؤثر و حفاظت آن امری الزامی است. لذا، این مفاهیم جانسین تعاریف قبلی شد. در این مقاله، به جنگل از دیدگاهی غیر از تولید چوب و غیر از مسائل با ارزش زیست‌محیطی آن می‌پردازیم و نقش سایر محصولات جنگل را، در تولید درآمد، برای افراد بومی و جنگل‌نشینان مورد بررسی قرار می‌دهیم.

● تحولات سازمان خواروبار جهانی (فائو) در توسعه منافع جنگلی

چنان که اشاره شد، جنگلها یک سری منافع و محصولات متنوع دیگری فراهم می‌سازند، که اکثر آنها، مدت زمان زیادی است، شناخته شده‌اند و اغلب توسط مردم بومی، مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرند. بسیاری از این محصولات، نیاز به اصلاح شیوه بهره‌برداری دارند و ارزیابی این تولیدات و تغییر نحوه استفاده از بسیاری از آنها از لحاظ تجاری، اجتماعی و اکولوژیکی مهم است و می‌توانند در امر معاش جنگل‌نشینان یا افرادی که در حوالی جنگل زندگی می‌کنند، مؤثر باشند. همواره این نکته حایز اهمیت است که، این تلاشها باید از یک روش منطقی و جامع، جهت تشخیص توان و استعداد جنگل پیروی کند و در مسیر توسعه پایدار جنگل قرار داشته باشد.

در اینجا، به پاره‌ای از اقدامات و توصیه‌هایی که در جهت توسعه محصولات جنگلی انجام شده است، می‌پردازیم.

در مقاله نشریه شماره ۴۲ سال ۱۹۹۱ Unasylya که توسط G.F. Wickens، رئیس بازنشسته بخش حفاظت و اقتصاد باغهای گیاه‌شناسی سلطنتی در شهر Kew (در حومه شهر لندن) نوشته شده، برخی از موضوعات بنیادی مدیریت را جهت توسعه پایدار محصولات جنگلی غیر از چوب، مورد بررسی قرار داده است و توسعه بازارهای بین‌المللی را برای محصولات جنگلی با ایجاد زمینه‌های بهره‌برداری محلی و روشهای لازم جهت بالا بردن ارزش آنها توصیه می‌نماید.

P.H. May، از بخش محصولات جنگلی سازمان خواروبار کشاورزی جهانی (فائو) یک سری روابط بازاریابی را بین ساکنان جنگلهای برزیل و کمپانیهای محلی توصیف نموده است. زیرا، این جنگلها از منابع مهم تولید غذا به شمار می‌روند. ولی، رشد روزافزون جمعیت انسانی، کاهش محصولات جنگلی را به همراه دارد.

J.C. Okafar، کاشناس سازمان خواروبار جهانی، اقدامات خود را در زمینه افزایش تولید محصولات خوراکی جنگل در آفریقا تشریح کرده است و در مجلات فائو نیز مقالات متعددی دارد.

G. Olsson براساس مطالعاتی که برای پروژه‌های جنگلداری با مشارکت فائو انجام داده، اهمیت اقتصادی - اجتماعی محصولات جنگلی را به غیر از چوب، در شهر وانیواتا در جنوب اقیانوس آرام، مورد بررسی قرار داده و نیز، مواردی را برای توسعه پایدار توصیه نموده است.

صنایع سنتی و کارهای هنری با استفاده از منابع جنگل، دارای پتانسیل قابل اهمیتی است. به عبارتی، زمینه‌ها و فرصتهای شغلی و اقدامات بازرگانی، تجارتي و توریسم و سرانجام توسعه و بهبود وضعیت مردم منطقه را بدون نابودی منابع طبیعی تجدید شونده، بدنبال دارد.

K. Kerf، کوششهایی را جهت توسعه این پتانسیلها در اندونزی، مورد آزمایش قرار داده است. سازمان خواروبار جهانی (F.A.O) اصطلاح تولیدات جنگل را برای مجموع منابع و فرآورده‌های حاصل از جنگل در نظر نگرفته و به طور جدی، در دو دهه اخیر، در این مسیر، گام برداشته است و بدین مناسبت سازماندهی مجددی را شروع کرده و در بخش جنگل، مبادرت به ایجاد بخش تولیدات جنگلی نموده است که در مورد موضوعات مربوط به توسعه محصولات جنگلی به غیر از چوب، فعالیت می‌نماید.

● فرآورده‌های مهم جنگلی ایران

ارزش و اهمیت محصولات غیرچوبی جنگل یا فرآورده‌های جنگلی، در پاره‌ای موارد، بیش از تولید اصلی جنگل، یعنی چوب است، که متأسفانه در کشورهای جهان سوم، کمتر بدان توجه می‌شود. برخی از جنگلهای کشور ما نیز، از موضوع فوق تبعیت

می‌نماید و توان اقتصادی، غذایی، دارویی، صنعتی و اشتغال زایی را بخوبی دارند. به طوری که می‌توان در برنامه‌های اصلاح و پرورش جنگل و حل مشکل وضعیت اقتصادی جنگل‌نشینان و تولید اشتغال از آن کمک گرفت و به عنوان منبع جایگزین تولید درآمد، از آن استفاده نمود لذا، ضروری است، ضمن شناخت این جاذبه‌ها در اصلاح و رعایت شیوه‌های برداشت از این منابع، دقت لازم را مبذول نمود. در این مقاله، به عنوان شناساندن این تولیدات، نمونه‌های متداول این فرآورده‌های جنگلی را معرفی می‌کنیم.

۱ - سقز: نوعی صمغ است، که از درختان بنه یا پسته وحشی با نام علمی Pistacia Khinjuk به دست می‌آید. این نوع درختان در دامنه‌های زاگرس، به طور اخص، پراکنش دارند و در استانهای خراسان، کرمان، فارس و سایر استانها و دامنه‌های جنوبی البرز به صورت نیمه انبوه و تنک وجود دارد. از پوست تنه و شاخه درختان فوق، با تیغ زدن و ایجاد خراش، شیرابه آن را که در مقابل هوا می‌بندد و سفت می‌شود، به طریق خاص جمع‌آوری و استخراج می‌نمایند و به بازارهای داخلی و خارجی ارائه می‌دهند.

سقز دارای تریباتین است و استفاده خوراکی، دارویی و صنعتی دارد و همه ساله، مقداری از آن به کشورهای دیگر صادر می‌شود.

- میوه درخت بنه یا پسته وحشی نیز استفاده خوراکی دارد و گرچه، نام محلی آن در نقاط مختلف متفاوت است، ولی مصطلح‌ترین آن در مناطق کرمانشاهان و کردستان و تحت نام قازوان است که اندازه آن از پسته معمولی کوچکتر و اغلب، توسط افراد محلی جنگل‌نشین، جمع‌آوری می‌شود و به فروش می‌رسد و در پلو، دوغ، ترشی و مربا مورد استفاده قرار می‌گیرد.

۲ - خرئوک: ماده‌ای است که از یک نوع گال تانندار، که روی درخت بلوط با نام علمی Quercus spp به وجود می‌آید. پراکنش این نوع درخت بلوط در غرب کشور و دامنه‌های زاگرس است و ارزش صنعتی و تجاری دارد.

● سیچکا: ماده‌ای است که از یک نوع

گال تانندار بدبست می‌آید و درشتی آن بزرگتر از خرئوک است و از درختان بلوط Quercus spp که در

دامنه‌های زاگرس رویش می‌نماید، به دست می‌آید و ارزش صادراتی دارد و در صنعت مورد استفاده قرار می‌گیرد.

● **گز علفی یا گزانگبین:** این ماده به صورت مان که یکی از فرآورده‌های جنگلی غرب کشور است از درخت بلوط *Quercus Spp* به وسیله نیش حشره‌ای به پوست درخت، از آن خارج می‌شود و استفاده خوراکی دارد. گز انگبین از جنگلهای طبیعی گز با نام علمی *Tamarix galica* و بید *Salix spp* و نوعی گون به نام *Astragalus spp* که در نقاط مختلف کشور می‌روید، به دست می‌آید، و نوعی مان است که ارزش خوراکی و صادراتی دارد و کاملاً شبیه به مان درخت بلوط است.

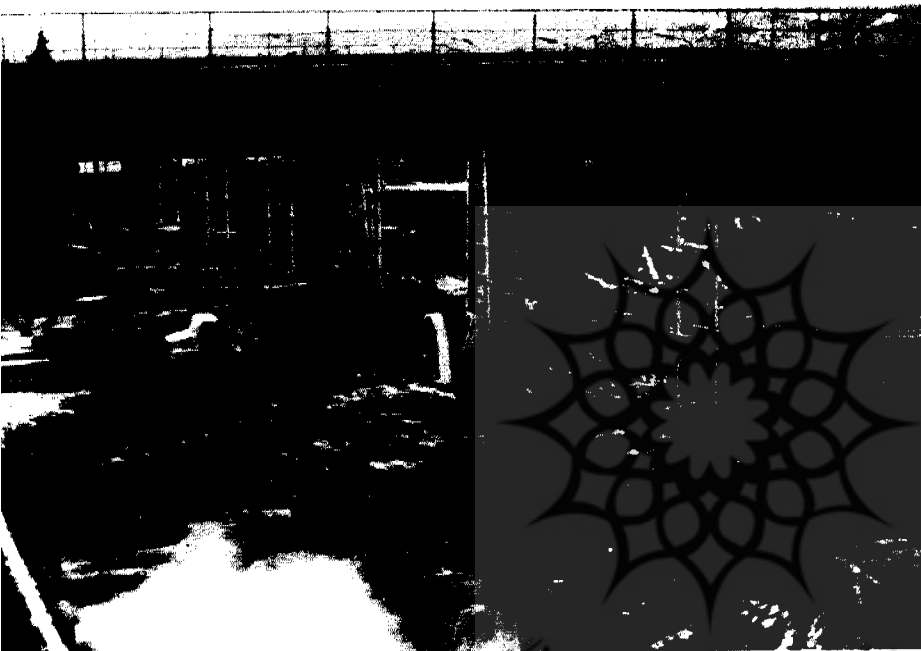
● **مازوج:** گالی: است تاندار، که در اثر نیش زنبوری با نام علمی *Cynips tinctoria*، در پوست و برگ درختان بلوط از نوع *Quercus infectoria* که به آن در محل رویش، برو یا مازودار اطلاق می‌شود، به دست می‌آید و ارزش صنعتی و دارویی دارد و همه ساله، قسمتی از آن به صورت خام صادر می‌شود و معمولاً، جمع‌آوری آن، توسط بومیان ساکن این جنگلهای انجام می‌گیرد.

● **میوه درخت بلوط:** استفاده خوراکی برای دامهای اهلی دارد. حتی در گذشته، افراد محلی آن را جمع و با آرد گندم مخلوط و میادرت به بخت نان و استفاده خوراکی می‌کردند. ناگفته نماند، گالهای مختلفی در جنگلهای بلوط غرب کشور مشاهده می‌شود که دارای تانن است، ولی اهمیت آن به اندازه آنچه در فوق به آن اشاره شد، نمی‌باشد.

۳- **دانه بخورک:** این دانه از نوعی بادام خودرو، به نام بخورک با نام علمی *Amygdalus scoparia* به دست می‌آید و توسط افراد محلی جمع‌آوری و به بازار عرضه می‌شود. رویشگاه این نوع بادام در غرب و جنوب کشور است به صورت تنک در سایر نقاط مشاهده می‌شود.

● **زدو:** این ماده از درخت بخورک به دست می‌آید و دارای مصرف دارویی و صنعتی است.

۴- **بادام کوهی یا ارژن:** با نام علمی *Amygdalus reuteri* که این جنگلهای در غرب و جنوب کشور و خراسان و در سایر استانها به صورت پراکنده وجود

spp به دست می‌آید و ارزش دارویی، صنعتی و صادراتی دارد و در اکثر مناطق کشور، می‌توان رویشگاه این گیاه را شناسایی کرد.

● **دانه‌های مای مرز:** این دانه متعلق به نوعی درختچه سوزنی برگ است، که نام علمی آن *juniperus sabina* می‌باشد. دانه‌های این درخت، دارای اسانس روغنی ساوینیول است که مورد مصرف آن در پزشکی است. رویشگاه این درخت در منطقه نور، کجور لمبیر و سوادکوه، به طور اخص و در سایر مناطق به صورت پراکنده قابل رویت است. جهت سهولت و آشنایی به اهمیت فرآورده‌هایی که از جنگلهای کشور به دست می‌آید، نمونه‌های دیگری به صورت جدول معرفی می‌شوند.

دارند و در صنایع غذایی مورد استفاده قرار می‌گیرند و نیز، دارای ارزش صادراتی می‌باشند.

۵- **شیرخشت:** این ماده غذایی و دارویی، از درختچه‌ای بنام شیرخشت با نام علمی *Contoneaster nummularia*، به دست می‌آید و در اثر گزش حشره به پوست درخت، شیرابه از این گیاه خارج می‌شود و به صورت مان می‌بندد و مورد استفاده خوراکی قرار می‌گیرد.

● **قره غات:** از درختچه‌ای به همین نام و با نام علمی *Ribes orientales* به دست می‌آید و استفاده دارویی دارد. مناطق اطراف شهر گرگان رویشگاه آن است.

● **کتیرا:** شیرابه‌ای است که از گیاهی به نام گون، که به صورت بوته خشبی و با نام علمی *Astragalus*

نمونه‌هایی از فرآورده‌های جنگلی کشور

ردیف	نام فارسی	نام - لاتین (علمی)	نوع مصرف	عضومورد مصرف‌گیا	زیستگاه	مواد ذخیره شده
۱	انار وحشی	<i>Punica granatum</i>	صنعتی - خوراکی	پوست - میوه	جنگلهای خزری و سایر مناطق	مواد رنگی - مغزی
۲	بلندماز (بلوط)	<i>Quercus castanefolia</i>	صنعتی	برگ و ساقه	جنگلهای خزری و سایر مناطق	تانن
۳	انجوپوک	<i>Pyrus glabra</i>	خوراکی	دانه	جنگلهای زاگرس - آذربایجان	مواد مغزی
۴	لرگ	<i>Pterocarya fraxinifolia</i>	صنعتی	پوست	جنگلهای خزری	سولز
۵	سرخس	<i>Polypodium vulgare</i>	دارویی	ریزم خشک	جنگلهای خزری	گلیکوزید
۶	ارس - ملی مهر	<i>Juniperus communis</i>	دارویی	میوه خشک	جنگلهای توده‌داغ	اسانس فرار
۷	ابهل	<i>Juniperus sabina</i>	دارویی	سرشاخه جوان	جنگلهای خزری	اسانس
۸	سیرجنگلی	<i>Allium uisinum</i>	خوراکی	برگ و	جنگلهای خزری	ترکیبات گوگردی
۹	تمیس - رزک	<i>Tamus communis</i>	دارویی	ریشه‌های خشک‌کرده	جنگلهای خزری مناطق غرب و جنوب	تنبیه هیستامین
۱۰	بید	<i>Salix alba</i>	دارویی - آرایشی	برگ	دامنه‌های جنوبی البرز	سالیسین
۱۱	گردو	<i>Juglans regia</i>	دارویی - صنعتی	برگ و پوست میوه	تقریباً همه مناطق ایران	تانن
۱۲	نارون	<i>Ulmus procea</i>	دارویی - صنعتی	پوست	دامنه‌های جنوبی البرز - آذربایجان جاده رشت - تهران	موسیلاز و تانن
۱۳	رازک	<i>Humulus lupulus</i>	دارویی	گل آذین	جنگلهای و کتاره‌های دریای خزر	اسانس - الکلونید اسیدتلخ
۱۴	گزنه	<i>Urtica spp</i>	دارویی - صنعتی	برگ و ساقه	در کتاره جنگلهای خزری	هیستامین
۱۵	دارواش	<i>Viscum album</i>	دارویی	شاخه و برگ	جنگلهای خزری و غرب کشور	ویسکوتوکسین
۱۶	به وحشی	<i>Cydonia oblonga</i>	خوراکی - دارویی	دانه خشک	جنگلهای خزری	موسیلاز
۱۷	سرخ ولیک	<i>Crataegus monogyna</i>	خوراکی - دارویی	میوه و شکوفه گل	جنگلهای خزری - جنگلهای غرب و سایر مناطق	گلیکوزید و کانتین
۱۸	تمشک	<i>Rubus fruticosus</i>	خوراکی - دارویی	میوه و برگ	جنگلهای خزری و سایر مناطق ایران	اسانس
۱۹	نسترن وحشی	<i>Rosa canina</i>	دارویی - زینتی	گل	مناطق مختلف کشور	اسیدسیتریک - اسیدمالیک و تیمین
۲۰	خاس	<i>Hex aquifolium</i>	دارویی - صنعتی	برگ	جنگلهای خزری	تانن
۲۱	آش اینگور	<i>Rhamnus spp</i>	دارویی - خوراکی	میوه	جنگلهای خزری - آذربایجان	آنتراکینون

ردیف	نام فارسی	نام - لاتین (علمی)	نوع مصرف	عضو مورد مصرف گیاه	زیستگاه	مواد ذخیره شده
۲۲	خشی وحشی	<i>Altea officinalis</i>	داروئی	گل	جنگلهای خزری و تمام مناطق کشور	موسیلاز
۲۳	زیرفون	<i>Tilia cordata</i>	داروئی	گل‌های خشک	حوالی مناطق جنگلی	موسیلاز و تانن
۲۴	بنفشه	<i>Viola spp</i>	داروئی	گل	جنگلهای خزری	ساپونینها - اسید سالیسیک فلاونوئید
۲۵	مازیرون دانه	<i>Daphne mezereum</i>	داروئی	پوست	جنگلهای خزری و زاگرس	رزین
۲۶	زبان گنجشک	<i>Fraxinus excelsior</i>	داروئی - صنعتی	برگ	جنگلهای خزری	کومارین
۲۷	آنطی	<i>Sambucus ebulus</i>	داروئی - صنعتی	گل و برگ و میوه	جنگلهای خزری	موسیلاز - گلیکوزید فلاونوئید اسید پروسیک
۲۸	انجیر	<i>Ficus carica</i>	داروئی - صنعتی	میوه - شیره گیاهی	جنگلهای خزری - جنگلهای زاگرس	یابابین - دکستروز
۲۹	زرشک	<i>Berberis Vulgaris</i>	داروئی - صنعتی	برگ - پوست - ریشه	جنگلهای خزری - جنگلهای زاگرس	الکالونید - موسیلاز و پکتین
۳۰	مسورد	<i>Myrtus communis</i>	داروئی	برگ و میوه	جنگلهای خزری - جنگلهای زاگرس	دپانتین
۳۱	حرا	<i>Avicennia marina</i>	صنعتی - غذائی	پوست - ریشه برگ	جنگلهای سواحل خلیج فارس و بحر عمان	تانن
۳۲	کرت (آکاسیا)	<i>Acacia arabica</i>	صنعتی	شیرابه ساقه	سواحل خلیج فارس و بحر عمان	صمغ
۳۳	کاروان کش	<i>Atraphaxis spp</i>	خوراکی - داروئی	شیرابه ساقه	جنگلهای خزری	مان
۳۴	آلوکک	<i>Cerasus avium</i>	صنعتی	پوست	جنگلهای خزری	سلولز پوست
۳۵	سیاه‌زال	<i>Cornus australis</i>	صنعتی	ساقه	جنگلهای خزری	سلولز پوست
۳۶	فندق	<i>Corylus avallana</i>	خوراکی	میوه - دانه	جنگلهای ارسباران	آلبومین دانه
۳۷	خرمندو	<i>Diospyros lotus</i>	خوراکی	میوه	جنگلهای خزری	مواد غذایی
۳۸	لینکی	<i>Gleditschia caspica</i>	خوراک دام	میوه	جنگلهای خزری	مواد غذایی
۳۹	داردوست	<i>Hedera colehica</i>	خوراک دام	برگها	جنگلهای خزری	مواد غذایی دام
۴۰	ماتنی	<i>Hypericum androsaemum</i>	داروئی	برگها	جنگلهای خزری	ضد سم
۴۱	داز	<i>nannorhops ritchicana</i>	صنعتی	برگها و ساقه	جنگلهای حاشیه عمان	

نحوه گسترش آن انجام نگردیده است. ضروری است که ضمن تحقیق روشهای تکثیر و استفاده از قارچهای خوراکی و حتی چگونگی طبخ آن نیز ترویج شود به هر صورت، جنگل شرایط لازم را برای تولید و تکثیر قارچهای خوراکی حتی قارچهای دارویی دارد.

محصولات جنگل نگرش همه جانبه شده باشد. قارچهای خوراکی جنگل، حاوی منابع مکفی و با ارزش غذایی هستند، که هنوز شناخت کامل و پتانسیل استفاده از آن بر جنگل نشینان میسر نشده و تحقیق در مورد شناخت قارچهای خوراکی جنگل و

آنچه اشاره شد، نمونه‌هایی از فرآورده‌های جنگلی کشورمان است که از درختان و درختچه‌های خشبی و بعضی بوته‌های گیاهی که در جنگل رشد و نمو می‌کند، کسب می‌شود و منابع جنبی دیگری نیز، در جنگلها وجود دارد که باید در اینجا ذکر شود تا به

در اینجا به این نکته بسنده می‌شود. که در کشور ایتالیا، جنگل‌نشینان و مردمی که در حاشیه جنگلها زندگی میکنند، با جمع‌آوری و فروش قارچهای خوراکی جنگلهای حوزه مدیرانه‌ای، سالیانه، درآمد قابل تعمقی کسب می‌کنند و اساساً، برای جنگل‌نشینان، جمع‌آوری قارچهای خوراکی، یک منبع درآمد سالیانه، محسوب می‌شود. ضمن این که جمع‌آوری قارچ هیچگونه اثر سوئی بر اکوسیستمهای جنگلی ندارد.

در یکی دو دهه اخیر، محققین دنیا، به این نتیجه رسیده‌اند، که استفاده از داروهای شیمیایی اثرات و مخاطرات زیانباری را با استفاده‌های طولانی مدت، برای انسان ایجاد می‌کند. لذا، استفاده از داروهای شیمیایی به غیر از موارد خاص و حالات بحرانی که طبیب را در معرض تنگنا قرار می‌دهد، تجویز نمی‌شود و طب گیاهی با استفاده از گیاه درمانی به تدریج جای خود را باز نموده است. کشور هندوستان سالیانه درآمد ارزی قابل ملاحظه‌ای با صدور اجزای گیاهی درختان جنگلی بعنوان دارو و ادویه کسب می‌کند. با اندکی توجه به لیست ارائه شده گیاهان و فرآورده‌های جنگلی در این مقاله، به خوبی روشن است که جنگلهای کشور ما نیز، از پتانسیل تولید و صدور گیاهان دارویی برخوردار است. مضافاً به این که در این لیست، از گیاهان دارویی مرتعی که آن نیز منبع بسیار غنی و شاید شامل صدهاگونه گیاهان دارویی و صنعتی می‌شود، سخنی به میان نیامد. ضمن این که به طور مسلم، بهره‌گیری از این منابع حیات بخش، که شامل: مراحل مهم جمع‌آوری اجزای گیاهی، خالص‌سازی، آماده‌سازی، بازاریابی و فروش فرآورده‌های جنگلی می‌باشد، کمک به تولید، اشتغال و درآمد جنگل‌نشینان می‌کند.

پرورش زنبور عسل نیز، در جنگل، جایگاه ویژه‌ای دارد که گسترش قابل ملاحظه‌ای را می‌طلبد. بررسیهای انجام شده، مؤید این است که در این زمینه، در سطوح انبوه و قابل ملاحظه، تحقیق نشده و ضروری است، به این نکته توجه شود، که جنگل محیط گل، گیاه و منبع مکفی تولید عسل، می‌تواند باشد که به طور غیرمستقیم در ردیف فرآورده‌های جنگل به شمار می‌آید. پرورش و اصلاح گل و گیاه جنگل نیز

خود، منبع قابل ملاحظه‌ای است که دوستداران طبیعت را مستغنی می‌سازد و می‌توان از آن به عنوان فرآورده‌های جنگلی استفاده تزئینی نمود. همچنین استفاده‌های تفریحی و تفرجگاهی از جنگلها نیز، بسیار با اهمیت است. ایجاد تسهیلات در جنگلها و گسترش صنعت توریسم و Ecotourism (بازدید از جاذبه‌های اکولوژیکی) و مشاغل وابسته به آن در حوالی جنگلها نیز مزایا و منافع قابل ملاحظه‌ای دارد. به خصوص که ذخایر اکولوژیک کشورمان، یعنی جنگلها، دارای تنوع زیستی لازم هستند. لازم است، شرایطی فراهم شود که افراد علاقمند کشور و حتی افراد خارجی، فرصت بازدید از این جاذبه‌های اکولوژیک و سنتی را پیدا نمایند. با توسعه ارزشهای اکولوژیکی، مردم آگاهی بیشتری از این ذخائر با ارزش خداداد، پیدا می‌کنند و به سرمایه‌گذاری و مشارکت در این صنعت توجه بیشتر می‌نمایند. به طور مسلم، آشناسازی مردم با ذخایر اکولوژیک جنگلها، خسارت و لطمه به جنگل را کاهش میدهد. حتی با ورود افراد خارجی و بازدید از این جاذبه‌های توریستی ارز نیز عاید مملکت می‌شود.

آخرین قسمت، اختصاص به گنجینه گرانبهای وحوش جنگل دارد. جنگلهای کشور ما، زیستگاه بسیاری از وحوش است که انواع آن، بستگی به شرایط محیطی جنگل دارد. اگر چه، خود جنگلهای هر ناحیه، شامل: مناطق کوهستانی، کوهپایه‌ای و دره‌ها می‌شود که تنوع زیستی حیوانی آن متفاوت است، انبوهی جنگلها، دشتی‌بودن یا داشتن بستی و بلندی و تغییرات ارتفاع، منجر به تنوع زیستگاه برای حیات وحش شده است و در هر یک، دسته‌ای از حیوانات زندگی می‌کنند. در جنگل و حوالی جنگلهای خزر، مرال، شوکا همراه با پرندگان ارزشمند، همانند: قرقاول، کبوتر جنگلی، بلدرچین و ایبا و بسیاری از پرندگان دیگر یافت می‌شوند. در ارتفاعات: قوچ، میش و کل، در ارتفاعات و نقاط کم‌ارتفاع: آهو، پلنگ، گربه جنگلی، شغال، روباه، خرس قهوه‌ای و سمور، امکان زیستشان در جنگل و حوالی آن و ارتفاعات صخره‌ای میسر است. جنگلهای غرب کشور نیز، زیستگاه حیواناتی چون قوچ، کل، بز، خرس، گراز، پلنگ، گرگ و تعداد زیادی پستاندار و پرندگان کمیاب و زیبا می‌باشد

متأسفانه، جمعیت حیوانات جنگل به علت تغییرات ایجاد شده فاحشی در اکوسیستمهای فوق، و تغییر شرایط زیست محیطی حیوانات و شکار بی‌رویه آنها رو به کاهش نهاده است.

به تجربه ثابت شده است که با احیای محیط و کنترل شکار حیات وحش در جنگل، می‌توان به جمعیت مناسب وحوش توأم با ظرفیت جنگلها رسید و نهایتاً می‌توان از حیوانات شکاری به عنوان جلب توریسم و صدور پروانه شکار و مسائل جنبی آن در فصول مجاز، ضمن احیای حیات وحش جنگلها به منابع و درآمد حاصل از فروش پروانه شکار و صید و ارائه خدمات جنبی که توسط افراد بومی به طور مسلم انجام می‌شود، دست یافت.

منابع مورد استفاده

- ۱ - هانس فلوک: گیاهان دارویی - مترجم: محمدرضا توکلی صابر، دکتر صداقت چاپ چهارم ۱۳۶۸، تهران
 - ۲ - اسماعیل شیوعی: درمان گیاهی تهران، ۱۳۷۰
 - ۳ - مصطفی بهبهانی: معرفی پنج گیاه اقتصادی مرابع ایران تهران، ۱۳۶۰
 - ۴ - علی اصغر معصومی: گونه‌های ایران، مؤسسه تحقیقات جنگل و مرتع ۱۳۶۵
- I. Urusylva 165, vol. 42.1991

■ اشاره:

انجمن حفاظت خاک و آب امریکا با علامت اختصاری SWCS از دهه ۱۹۶۰، به طور منسجم و تشکیلاتی در زمینه‌های مختلف فعالیت می‌نماید. انجمن مذکور، دارای یک هیأت مدیره است که سیاستها و خط‌مشی‌های کلی انجمن را تعیین می‌نماید و از طریق مجلات تخصصی، مثل: مجله حفاظت خاک و آب و سایر نشریات همگانی به اطلاع عموم می‌رساند. مطالب ذیل، گزیده‌ای از سیاستها و خط‌مشی‌های انجمن در مورد کشاورزی پایدار و محیط زیست است که به منظور آشنایی خوانندگان گرامی تهیه شده است.

معرفی دیدگاه‌های

انجمن حفاظت خاک و آب

درباره کشاورزی پایدار^(۱)

ترجمه: مهندس محمد ذوقی

■ مقدمه:

در حال حاضر، از نظام کشاورزی پایدار^(۲)، به عنوان نظام مطلوب کشاورزی یاد می‌شود. اما سوال اساسی این است که برای تسریع در توسعه، گسترش و پذیرش آن توسط کشاورزان، کارگزاران و سیاست‌گذاران چه باید کرد؟ در راستای این پرسش و به منظور تحقق اندیشه‌ها و اهداف نظام کشاورزی پایدار، محور اصلی کلیه فعالیت‌های آموزشی، پژوهشی و سیاسی انجمن حفاظت خاک و آب و اعضای آن، تبیین جایگاه، اهمیت، اهداف و اصول نظام مذکور و همچنین دستیابی به یافته‌های جدید علمی و معرفی آن به بهره‌برداران است. این که سیاستها و برنامه‌ها به گونه‌ای طراحی و تدوین شوند که راه و روشهای تسریع در توسعه و پذیرش نظام کشاورزی پایدار تکامل و بهبود یابد، کاملاً ضروری به نظر می‌رسد. نظامی که ضمن تأمین مواد غذایی، برای همه افراد جامعه رعایت مسائل اکولوژیکی و زیست محیطی، عطف توجه به حقوق نسل‌های آینده، در نظر داشتن پایداری نهادهای اجتماعی و روند تکاملی بهبود وضعیت زندگی بهره‌برداران، به دنبال حفظ توانایی اقتصادی کشاورزان تولید

کننده که مدیریت و کنترل مزرعه را بر عهده دارند نیز، می‌باشد.

■ تعریف کشاورزی پایدار

اصطلاح کشاورزی پایدار، یک اصطلاح پیچیده و چند بعدی است. به همین دلیل، مستخصصین و صاحب‌نظران متعددی با دیدگاه‌های مختلف، اصطلاح مذکور را تعریف نموده‌اند. انجمن حفاظت خاک و آب، به جای تعریف این اصطلاح، توصیف ذیل را که توسط فارم بیل^(۳) (۱۹۹۰) ارائه شده است، مطرح می‌کند: (۴) نظام کشاورزی پایدار، یک نظام جامع و فراگیر است، که شامل کلیه فعالیت‌های تولیدی کشاورزی، اعم از زراعت و دامداری می‌شود و در درازمدت، به دنبال اهداف ذیل است: الف) تأمین نیازهای جامعه به تولیدات گیاهی.

ب) افزایش کیفیت محیط زیست و منابع طبیعی پایه که اقتصاد کشاورزی تا حدود زیادی به آن وابسته است.

ج) استفاده از تلفیق منابع طبیعی غیر قابل تجدید و منابع موجود در داخل مزرعه، گردش

بیولوژیکی^(۵) و کنترل بیولوژیکی^(۶) آفات با حداکثر کارایی.

د) پایدار نمودن کلیه فعالیت‌های زراعی از نظر اقتصادی.

ه) بهبود کیفیت زندگی کشاورزان و کلیه افراد جامعه.

این توصیف، طیف وسیع و کاملی از مسائلی را که کشاورزی در حال حاضر با آن مواجه است، مثل: محیط زیست، اقتصاد، مسائل اجتماعی، و مسأله تولید مواد غذایی به اندازه کافی، مورد توجه قرار داده است.

از مجموع مسائل مطرح شده در توصیف فارم بیل از کشاورزی پایدار، دو مسأله به انجمن حفاظت خاک و آب ارتباط بیشتری دارد:

۱- کیفیت محیط زیست و مسأله منابع طبیعی پایه

۲- استفاده مناسب از کنترل‌های بیولوژیکی و گردش بیولوژیکی در فعالیت‌های زراعی و دامداری.

■ پایداری منابع پایه^(۷)

یک نظام کشاورزی، با سودآوری و بهره‌وری مناسب، نمی‌تواند بدون پایداری نظام‌های

بیولوژیکی، آب، هوا و خاک در یک حالت عادی، ادامه پیدا کنند. در گذشته، تمدنهای بسیاری به دلیل استفاده نامناسب از منابع طبیعی پایه (مثل خاک و آب)، نابود شده‌اند. اما باید یادآوری نمود که تمدنهای مذکور، به دانش و اطلاعات از موضوعاتی مانند: نظامهای زراعی و اکولوژیکی، که اکنون ما در اختیار داریم، دسترسی نداشته‌اند. مجموعه این آگاهیها و اطلاعات، برای این نکته اساسی تأکید دارند که ما نمی‌توانیم، بیش از این، بر منابع غیر قابل تجدید، چون: سوختهای فسیلی، حشره‌کشها و کودهای شیمیایی که باعث تخریب اراضی، آلودگی محیط زیست، تخریب خاکها و کیفیت اکوسیستم می‌شوند، تکیه کنیم. (این در حالی است که بسیاری از پیامدها و آثار منفی استفاده از سوختهای فسیلی و مواد شیمیایی در کوتاه‌مدت برای عامه مردم مشهود نیست)

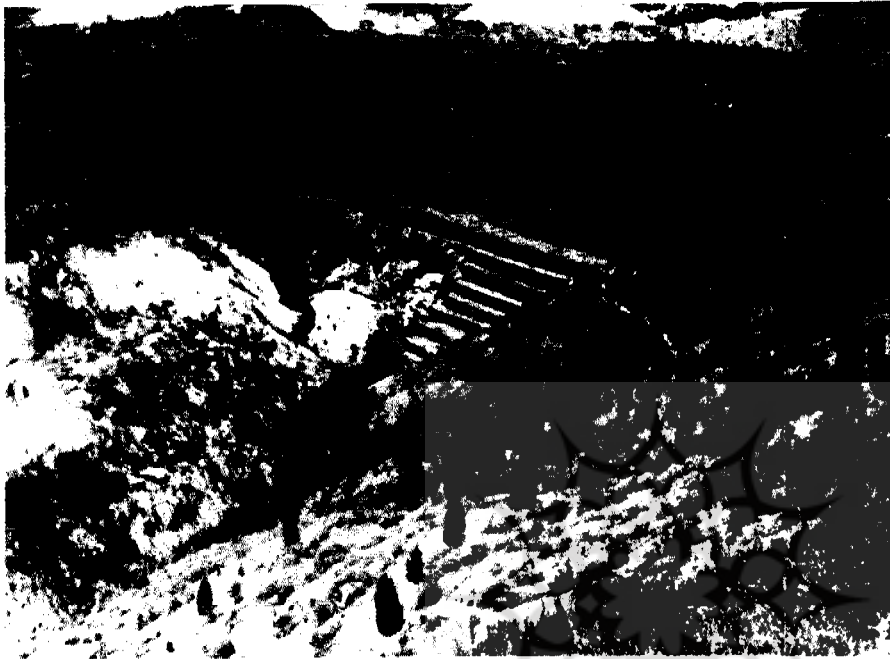
در حال حاضر، فشار جمعیت در بسیاری از کشورها، سیستم تولید غذا را با محدودیتهایی مواجه ساخته است، که بیشترین اثر آن، تخریب جدی منابع خاک و آب و حتی یک اکوسیستم کامل می‌باشد. بدون شک، انجام عملیات حفاظت خاک، به مقدار زیادی از فرسایش خاک جلوگیری می‌نماید و ضمن حفظ کیفیت آنها، میزان تولید محصولات کشاورزی را افزایش خواهد داد.

البته تلاشهای زیادی برای بهبود شیوه‌های کنونی تولید در کشاورزی انجام شده که حاصل آن، تکنولوژیهای نوینی است که ضمن توجه به حفاظت محیط زیست، برای نظام کشاورزی امروز نیز قابل استفاده است.

هم‌اکنون، مردمان بسیاری در سراسر جهان، از نظامهای کشاورزی انتظار دریافت کالاها و خدماتی دارند که همراه با آن، حفظ محیط زیست نیز، مورد توجه قرار گرفته باشد. این انتظارات و توقعات، از طریق توسعه و گسترش نظام کشاورزی پایدار برآورده می‌شود.

■ تلفیق چرخه‌های بیولوژیکی (۸)

در چهار هزار سال گذشته، بخش کشاورزی به میزان زیادی به نیروی کار و مدیریت تکیه داشته و کمتر از مواد شیمیایی و انرژی مکانیکی ماشین‌آلات برای گسترش دامنه فعالیتها و افزایش محصولات کشاورزی استفاده کرده است. در آن روزگار، تکنولوژیهایی که در کشاورزی مورد استفاده قرار می‌گرفت؛ برای پایداری جوامع

انسانی و سلامت شهروندان خطر کمتری داشت. تقریباً، از سال ۱۹۴۰ بود که استفاده از کودهای شیمیایی و حشره‌کشها در فعالیتهای کشاورزی کشورهای صنعتی به منظور افزایش تولید محصولات کشاورزی آغاز شد. استفاده از این تکنولوژیها، به میزان قابل ملاحظه‌ای محصولات کشاورزی را افزایش داد. اما، به رغم تداوم پیشرفتهای علمی در زمینه‌های مختلف، از جمله: ژنتیک حیوانی و گیاهی، احتمال این که کشاورزی شمال آمریکا باز هم با استفاده از تکنولوژیهای پیشرفته کنونی، با چنان حجم بزرگی از افزایش محصولات کشاورزی مواجه شود، بسیار اندک است. با این حال، تکنولوژیهای جدید کشاورزی، همیشه با پیامدهای نامطلوب و پیش‌بینی نشده‌ای نیز، همراه بوده‌اند. افزایش فرسایش خاک، تخریب اراضی، کاهش کیفیت آب و کاهش تنوع بیولوژیکی، در زمره پیامدهای نامطلوب فنون جدید کشاورزی به حساب می‌آیند. از طرفی، با به کارگیری تکنولوژیهای مبتنی بر حفظ نیروی کار، میزان بازگشت سرمایه در بخش کشاورزی، در مقایسه با بخشهای دیگر، پایین است که این

خود، باعث تسریع در مهاجرت کشاورزان به سوی بخشهای دیگر شده است. برای مقابله با این پدیده، بسیاری از نظامهای کشاورزی و به خصوص نظام زراعت - دامداری، به منظور افزایش راندمان و کاهش ریسک، از تلفیق مدل‌های صنعتی با کشاورزی استفاده می‌کنند. احتمالاً، ریسک مانع اصلی پذیرش عملیات کشاورزی پایدار است. به عنوان مثال: مشخص شده است که تلفیق کنترل بیولوژیکی آفات با نظامهای مدیریت کشاورزی، می‌تواند ضمن کاهش استفاده از مواد شیمیایی، به ما در جهت نیل به نظام کشاورزی پایدار کمک نماید. با این حال، این مسئله برای زارعی که برای اولین بار می‌خواهد، از نظام کشاورزی متعارف مبتنی بر استفاده وسیع از مواد شیمیایی به یک نظام کشاورزی مبتنی بر کنترل‌های بیولوژیکی تغییر موضع دهد، ریسک بزرگی محسوب می‌شود. بدیهی است، تحقیقات بیشتر در این زمینه و انتقال نتایج تحقیقات به کشاورزان، سبب افزایش اطلاعات آنان شده و به کشاورزان کمک خواهد کرد، تا خطرات احتمالی را کاهش دهند.

ریسک در کشاورزی و ارتباط آن با کشاورزی پایدار

فعالیت‌های زراعت و دامپروری ذاتاً با ریسک مالی زیادی همراه هستند. میزان تولید و میزان سود حاصل از محصولات زراعی و باغی، به مقدار زیادی به آب و هوا، بازاریابی و تغییر سیاست‌های دولت بستگی دارد. گیاهان زراعی و حیوانات اهلی، به طور مستمر، در معرض حمله آفات و بیماری‌ها قرار دارند. گرچه بسیاری از دیسک‌ها، به برنامه‌های دولت بستگی دارد، لیکن تعداد زیادی از آنها نیز، از فعالیت‌های مربوط به مدیریت مزرعه متأثر می‌شوند. بسیاری از مسائل زیست محیطی، مانند: آلودگی آب‌های زیرزمینی، فرسایش خاک و کاهش تنوع گونه‌های گیاهی و جانوری را می‌توان، از طریق به کارگیری مناسب استراتژی‌های مدیریت مزرعه در راستای کاهش ریسک کنترل کرد.

برای مثال، گاهی راه‌برد مدیریت کشت تک محصولی (کشت تنها یک محصول مثل گندم، ذرت، کتان یا چغندر) در یک مزرعه مشخص یا در یک منطقه معین، از سوی برنامه‌های دولتی مورد حمایت قرار می‌گیرد. نظام‌های تک‌کشتی، به دلیل به حداقل رساندن خطرات مالی در اثر تغییرات بازار و سهولت عملیات کاشت، داشت و برداشت مورد تشویق قرار می‌گیرند. از طرفی، چنین نظام‌هایی که به دنبال کاهش بعضی از ریسک‌ها هستند، دارای پیامدهای نامطلوب و پیش‌بینی نشده‌ای بر کیفیت خاک و آب می‌باشند، لذا بسیاری از روش‌ها و برنامه‌های طراحی شده به منظور به حداقل رساندن ریسک‌ها، خود مانعی برای پذیرش نظام کشاورزی پایدار می‌باشند.

دیدگاه‌ها و سیاست‌های انجمن حفاظت خاک و آب^(۹)

۱- فعالیت‌های آموزشی، تحقیقاتی و سیاسی، می‌باید در جهت کاهش موانع توسعه و پذیرش نظام‌های کشاورزی پایدار متمرکز شوند. چنین امری به طرق ذیل امکان‌پذیر است:

- جایجایی برنامه‌های کنونی حمایت از کشاورزی، که جهت افزایش تولید محصولات کشاورزی، به استفاده بیش از حد از کودهای شیمیایی و حشره‌کش‌ها می‌پردازد با سیاست‌ها و

برنامه‌هایی که پذیرش عملیات کشاورزی پایدار و تناوب زراعی را تشویق می‌کند.

- عطف توجه شایسته به مصرف‌کنندگان مواد غذایی، در برنامه‌های تحقیقاتی سازمان‌های دولتی و دانشگاه‌ها.

- پیش‌بینی حمایت‌های لازم برای توسعه و اشاعه کنترل بیولوژیکی آفات و نظام‌های مدیریت جامع مزرعه، سیستم‌های کنترل فرسایش خاک و دیگر عملیات کشاورزی که باعث بهبود کیفیت خاک و آب می‌شود.

- فراهم نمودن زمینه مذاکرات چند جانبه بین افراد علاقه‌مند به محیط زیست، کشاورزان و شاغلین بخش‌های وابسته به کشاورزی، برای دستیابی به یک نظر مشترک از مفهوم کشاورزی پایدار در راستای اجرای برنامه‌های کشاورزی و زیست محیطی در سطح ایالت، استان و کشور.

- ارزشیابی برنامه‌های جاری و آتی مربوط به مزارع و حفاظت خاک و آب، به منظور تعیین میزان تأثیر این برنامه‌ها، بر پایداری مزارع.

۲- تدوین و توسعه یک رهیافت واقع‌گرایانه^(۱۰) به منظور برآورد نسبی هزینه‌ها و منافع ناشی از پذیرش عملیات کشاورزی پایدار، با رعایت این فرض که هزینه‌ها و منافع مذکور، می‌باید شامل: هزینه‌ها و منافع اقتصادی، زیست محیطی، توسعه روستایی و بهبود وضع اجتماعی باشد.

- ارزشیابی همه تولیدات واقعی کشاورزی پایدار، اعم از کیفیت محیط زیست و حفاظت منابع طبیعی، با به کارگیری یک رهیافت تمام‌نگرانه یا کل‌نگر^(۱۱).

۳- تشکیل واحدها یا مؤسسه‌های جدیدی در بخش کشاورزی، که کلیه گروه‌ها و افراد علاقه‌مند به پایداری کشاورزی را در برگیرد.

- گروه‌های تشکیل شده، شامل همه علاقه‌مندان به مسائل زیست محیطی و مسائل اجتماعی نظام‌های تولید کشاورزی خواهد بود.

- تلاش در جهت اخذ اعتبارات کافی، برای برنامه‌های تحقیق و ترویج کشاورزی، به طوری که بتوانند، تیم‌های فعال متشکل از تخصص‌های مختلف را پشتیبانی نمایند.

- گسترش برنامه‌های آموزشی به هم پیوسته و مرتبط با یکدیگر، که بتوانند در بررسی مسائل مختلف کشاورزی پایدار، همه جهات را در نظر داشته باشند.

منابع و مأخذ:

SWCS: Soil And Water Conservation Society

پی‌نوشتها:

۱- این دیدگاه‌ها، در تاریخ ۱۵ اگوست سال ۱۹۹۵ از طرف هیأت مدیره انجمن حفاظت خاک و آب پذیرفته و معرفی شده است و در صفحات ۶۳۳ و ۶۳۵ ژورنال انجمن مذکور به تاریخ نوامبر- دسامبر ۱۹۹۵ چاپ شده است.

2- Sustainable Agriculture System

3- Farm Bill

4- U.s Congress & Food & Agriculture & Conservation and trade act of 1990 & title XVI & research subtitle A & section 1602.

5- Biological cycles.

6- Biological controls.

7- Sustaining the resourcebase.

8- Incorporating biological cycles.

9- Journal of soil and water conservation & November and December 1995 & P.634 & 635.

10- Realistic approach.

11- Holistic approach.

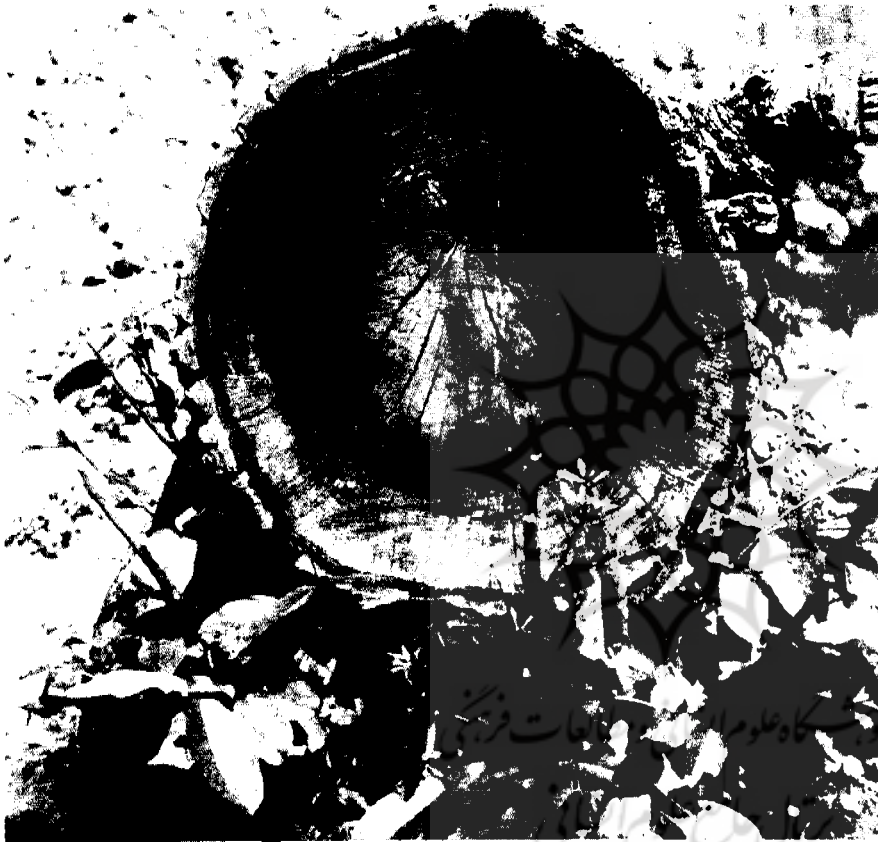

Rural Development (زائریه ۱۹۹۶، شماره ۱۷) می‌باشد که توسط انسان ترجمه شده بود. مطلبی نیز که هم‌اکنون بیس روی سما است. از همین سئریه انتخاب شده و تقدیم شما می‌شود.

توضیح:
به اطلاع خوانندگان محترم می‌رسانیم مطلبی که در شماره گذشته با عنوان «عوارض تخریب منابع بر فقیر و غنی یکسان است» از آقای علی خسروی چاپ شد. مربوط به مجله

آماده برای دومین «انقلاب سبز»

مترجم: علی خسروی

مقدمه

انقلاب سبز در سالهای دهه ۶۰ و ۷۰ باعث نجات تمام مناطق در حال توسعه از سوء تغذیه شدید گردید. امروزه، با وجود بازده و رشد آگاهی از خدمات محیطی ناشی از مصرف بی‌رویه نهاده‌ها، تحقیقات کشاورزی تلاش می‌کند تا مفهوم جدیدی از توسعه را ارائه کند.

«انقلاب» اول تکنولوژی‌هایی را به کار برد که کارکرد آنها، دگرگون کردن «محیط در ایجاد شرایط بهینه برای وارته‌های اصلاح شده محصولات بوده است. موفقیت این حرکت مستلزم آن نوع تغییرات اقتصادی - اجتماعی بود که استفاده از نهاده‌ها را تسهیل کرده و برای تولیدات بازاریابی ایجاد کند. برای آنهایی که قادر به چنین کاری بودند، این رهیافت باعث افزایش سریع تولید و درآمد گردید.

دومین «انقلاب» عمدتاً به پذیرش درک موانع طبیعی و تلاش در جهت بالا بردن تولید از طریق بهبود مواد ژنتیکی و مدیریت مزرعه، بدون وابستگی به مصرف زیاده از حد نهاده‌ها، است. همچنین در این روش، به این مطلب توجه می‌شود که مردم بدون دسترسی به اعتبارات، حمل و نقل و بازار مناسب فاقد توانایی لازم جهت فعالیتهای گسترده‌تر اقتصادی - اجتماعی می‌باشند.

تأکید بر «برابری»

تجربیات اولین «انقلاب»، توجه بیشتر و عمیق‌تر، به مسئله برابری را ایجاد می‌کند و بر طبق این دیدگاه، مشارکت کشاورزان، برای تلفیق تکنولوژی‌های جدید با دانش سنتی، یک ضرورت

کشورها در جهت ایجاد و ارائه سیستم‌های پایدارتر (به لحاظ محیطی) و کم هزینه‌تر.

۴ - همکاری‌های نزدیک با مراکز پژوهشی کشاورزی بین‌المللی به خصوص CGIAR برای اطمینان از توجه صحیح به مسئله کاهش فقر در فعالیتهای تحقیقاتی.

۵ - توافق و همکاری بین کشورهای اعطا کننده کمک‌ها و کشورهای دریافت کننده، آنها، در رابطه با نیازها، تا اولویت‌ها متوجه امنیت غذایی در سطح خانواده و سطح ملی باشند.

CGIAR : consultative group on International Agricultural Research

است. همچنین باید مکانسیم‌هایی را بوجود آورد که به کشاورزان اجازه می‌دهند نیازهایشان را به دانشمندان منتقل کنند. در FAO اعتقاد بر این است که برای امنیت غذایی بیشتر، «انقلاب سبز» نوین باید تلفیقی از موارد زیر را در نظر بگیرد:

۱ - تشویق دولت‌ها در اولویت دادن به سیاستهای حمایت از کشاورزی شامل دسترسی بهتر به بازار و قیمت‌های مناسب برای تولیدات است.

۲ - اصلاح ترویج کشاورزی ملی آموزش و پژوهش و توجه و تمرکز نالاشها به سوی گروه‌های با امنیت غذایی کم‌تر.

۳ - تشویق سیستم‌های پژوهشی و ترویجی

■ مقدمه

به منظور تأمین نیروی انسانی مورد نیاز بخشهای کشاورزی، صنعت و خدمات روستایی مرتبط با وظایف جهادسازندگی، دبیرستانهای کار دانش، فنی و حرفه‌ای مطابق با این اساسنامه تشکیل می‌شود.

اساسنامه

دبیرستانهای کار دانش، فنی و حرفه‌ای

وابسته به وزارت جهاد سازندگی

تبصره - چنانچه مدیر دبیرستان در اجرای وظایف محوله مرتبط با آموزش و پرورش تخلف نماید مراتب توسط آموزش و پرورش به جهاد اعلام و جهاد موظف است برابر مقررات با مدیر متخلف برخورد نماید.

ماده ۷- کلیه هزینه مربوط به تأسیس و اداره و تأمین نیروی انسانی مورد نیاز این دبیرستانها به عهده جهاد خواهد بود.

ماده ۸- ضوابط و درجه‌بندی این دبیرستانها همانند ضوابط و درجه‌بندی دبیرستانهای آموزش و پرورش خواهد بود و بستهای مورد نیاز براساس ضوابط مربوطه، توسط سازمان امور اداری استخدامی اختصاص خواهد یافت.

■ فصل چهارم: پذیرش داوطلب و رشته تحصیلی

ماده ۹- داوطلبان تحصیل در این دبیرستانها باید علاوه بر دارا بودن ضوابط و مقررات پذیرش دانش آموز در نظام جدید آموزش متوسطه، دارای سلامت جسمی و روانی و صلاحیت اخلاقی نیز باشند.

تبصره - فرزندان روستاییان، عشایر و تولیدکنندگان و بهره‌برداران مرتبط در اولویت خواهند بود.

ماده ۱۰- جهاد می‌تواند با موافقت آموزش و پرورش رشته‌های مصوب در شاخه‌های کار دانش، فنی و حرفه‌ای نظام جدید آموزش متوسطه را که مرتبط با وظایف جهاد باشد، در این دبیرستانها دایر نماید.

■ فصل پنجم: مدت دوره و ارزش تحصیلی

ماده ۱۱- دوره آموزش در این دبیرستانها براساس

تبصره - تأسیس دبیرستانهای جداگانه بزرگانه و دخترانه به تناسب رشته‌های تحصیلی بلامانع خواهد بود.

ماده ۳- بین دبیرستانها به تشخیص جهاد به صورت روزانه یا شانزده روزه برابر مقررات آموزش و پرورش اداره خواهد شد.

ماده ۴- دبیرستانهای کار دانش مجازند افراد بزرگسال را نیز براساس ضوابط آموزش و پرورش در نوبت جداگانه بپذیرند.

■ فصل سوم: سازمان اداری و آموزشی

ماده ۵- دبیرستانهای کار دانش بر مبنای آموزشهای شاخه کار دانش و دبیرستانهای فنی و حرفه‌ای بر مبنای آموزشهای شاخه فنی و حرفه‌ای نظام جدید آموزش متوسطه برابر ضوابط آموزش و پرورش با مسؤلیت جهاد توسط رئیس دبیرستان اداره می‌شوند.

ماده ۶- رئیس دبیرستان براساس شرایط عمومی مندرج در آیین‌نامه، نحوه انتصاب مدیران توسط جهاد پیشنهاد و پس از تأیید اداره آموزش و پرورش، با حکم رئیس سازمان جهاد استان منصوب می‌شود.

■ فصل اول: اهداف

ماده ۱- اهداف اساسی تحقق اهداف نظام جدید آموزش متوسطه کشور، اهداف اختصاصی تأسیس این دبیرستانها به شرح زیر است:

الف- پرورش و تأمین نیروی انسانی مستعد و کارآمد به منظور افزایش بهره‌وری در زمینه کشاورزی، صنعت و خدمات روستایی.

ب- پرورش و تأمین مروجین و مربیان مورد نیاز جهاد.

ج- ارتقاء توان فنی و علمی جوانان به خصوص روستاییان و عشایر به منظور ایفای نقش مؤثر در عرصه تولید و خودکفایی کشور.

د- فراهم ساختن زمینه ورود افراد مستعد به دوره‌های عالی مربوط.

■ فصل دوم: شرایط تأسیس

ماده ۲- جهاد می‌تواند با در نظر گرفتن نیاز به نیروی انسانی در بخشهای کشاورزی، صنعت و خدمات روستایی و امکان اشتغال در عرصه تولید در مناطقی که فضای آموزشی، امکانات و تجهیزات مورد نیاز را فراهم می‌کند با موافقت آموزش و پرورش نسبت به تأسیس این دبیرستانها اقدام نماید.

ضوابط آموزش و پرورش می‌باشد.

ماده ۱۲- ادامه تحصیل فارغ‌التحصیلان این دبیرستانها در دوره‌های پیش دانشگاهی و کاردانی پیوسته برابر ضوابط آموزش و پرورش خواهد بود. تبصره - جهاد برای اجرای دوره کاردانی پیوسته موظف است، مجوز لازم را از مراجع ذی‌ربط در وزارت فرهنگ و آموزش عالی دریافت نماید.

ماده ۱۳- ارزشیابی کلیه دروسی که به صورت تئوری و عملی در این دبیرستانها اجرا می‌گردد، برابر آیین‌نامه امتحانات مورد عمل در آموزش و پرورش، توسط دبیرستان و با نظارت آموزش و پرورش برگزار خواهد شد.

ماده ۱۴- به دانش‌آموزان دبیرستانها پس از گذراندن کلیه واحدهای مصوب درسی رشته مربوط توسط آموزش و پرورش مدرک دیپلم اعطاء می‌شود.

تبصره - به دانش‌آموزان دبیرستانهای کاردانش براساس هر رشته تحصیلی گواهینامه مهارتی توسط جهاد اعطاء خواهد شد.

■ فصل ششم : سایر امور

بقیه از صفحه ۹۰

Molty Purpose دانست که دارای ترکیبی به شکل زیر بوده است:

انتقال تکنولوژی + امکان دسترسی به نهاده‌ها + عمران اجتماعی در قالب تشکیل تعاونیها + توسعه بهداشت

در مورد رهیافت، می‌توان این گونه برداشت کرد که در اوایل، در قالب طرحی مانند: 'Training and Visiting' بوده است و بیشتر درباره انتقال تکنولوژی کار می‌کرده، ولی بعداً با ایجاد شرکتهای تعاونی روستایی به سمت ترویج از طریق امداد اجتماعی یا **Social Facilitating** حرکت کرده است. به طوری که مشاهده کردیم، همیاری وقتی در بین مردم جایگاه پیدا کرده که اتحادیه البرز برای سایر تعاونیها کارمند و حسابدار آموزش می‌داده است. این شرکتهای تعاونی، به قدری خودکفا شده بودند که اولاً: مدیریت و قدرت آنها درون سازمانی بوده و افراد، خود، رئیس، بازرسان و حسابداران را انتخاب می‌کردند و ثانیاً: کمکهای مالی را خود در قالب طرحهای مالی

ماده ۱۵- شرایط معافیت تحصیلی نظام‌وظیفه دانش‌آموزان این دبیرستانها همانند سایر دبیرستانهای آموزش و پرورش خواهد بود.

ماده ۱۶- تغییر رشته، ترک و یا ادامه تحصیل دانش‌آموزان این دبیرستانها، طبق ضوابط آموزش و پرورش خواهد بود.

ماده ۱۷- در صورتی که جهاد تصمیم به تعطیل نمودن دبیرستانی بگیرد، هر یک از رشته‌های تحصیلی باید تا پایان تحصیلات دوره ادامه یافته و از جذب دانش‌آموزان جدید خودداری شود.

ماده ۱۸- دستورالعمل اجرایی مربوط به این اساسنامه براساس توافق جهاد (معاونت ترویج و مشارکت مردمی) و آموزش و پرورش (معاونت آموزش متوسطه) تدوین و ابلاغ خواهد شد.

ماده ۱۹- مواردی که در این اساسنامه و آیین‌نامه‌های مربوط قید نگردیده تابع ضوابط و مقررات عمومی آموزش و پرورش خواهد بود.

ماده ۲۰- مسؤلیت حسن اجرای این اساسنامه بر عهده جهاد خواهد بود و آموزش و پرورش از طریق ادارات کل آموزش و پرورش استانها، بر نحوه اجرای آن نظارت خواهد داشت.

● **هدف نهایی برنامه‌های بنیاد خاور نزدیک، ادغام و گنجاندن طرحها در برنامه‌های دولت میزبان بوده است. در راستای این هدف، بنیاد تعدادی از افراد مستعد را انتخاب می‌کرده و آنها را برای قبول مسئولیت اجرای طرحها، به هنگام تحویل و ادغام آن با برنامه‌های عمرانی دولتها تعلیم می‌داده است.**

محلّی بین افراد خود تقسیم می‌کردند در این راه، از مساعدتهای ریش‌سفیدان و معتمدان محلّی به قدر کافی استفاده می‌کردند.

○ پی‌نوشت:

- ۱ - منبع شماره ۵
- ۲ - منبع شماره ۲
- ۳ - منبع شماره ۲
- ۴ - منبع شماره ۲

موضوع: اساسنامه دبیرستانهای کاردانش، فنی و حرفه‌ای وابسته به وزارت جهاد سازندگی، مشتمل بر بیست ماده و چهار تبصره در یک صد و سی و دومین جلسه کمیسیون معین شورای عالی آموزش و پرورش مورخ ۱۳۷۵/۷/۱ به تصویب رسیده صحیح است، به مورد اجراء گذاشته شود.

محمدعلی نجفی
وزیر آموزش و پرورش

۱ - در این اساسنامه دبیرستانها کار دانش، فنی و حرفه‌ای «دبیرستان» وزارت آموزش و پرورش «آموزش و پرورش» و وزارت جهاد سازندگی «جهاد» نامیده می‌شوند.

- ۵ - منبع شماره ۱
- ۶ - منبع شماره ۱
- ۷ - منبع شماره ۲
- ۸ - منبع شماره ۲

- با تشکر از کمکهای آقای مهدیس عباس نوروزی

منابع:

- ۱ - دلمردوان، برنامه‌های عمران روستایی بنیاد خاور نزدیک، در منطقه روستایی ۱۳۵۹ - ۱۳۶۲ موجود در مرکز اسناد سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، کد: ۳۱۶۲
- ۲ - کلارنس ال. میلر، ساربخانه برنامه‌ها، روش و هدفهای مشترک بنیاد خاور نزدیک در ایران موجود در مرکز اسناد سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، کد: ۳۳۲۸
- ۳ - آزاده، فریدون، احمدیان، حادق، کردآوری، سبیرناریج کشاورزی ایران، وزارت جهادسازندگی خرداد ۱۳۷۲
- ۴ - بهار، مهدی، میراث‌خوار استعمار، تهران، چاپ دوم، ۱۳۲۲
- ۵ - نوروزی، عباس، روش نقش سازمانهای آمریکایی در ترویج کشاورزی در ایران ارائه شده به هفتمین سمینار علمی ترویج (کرمان)